

СТ А Н О В И Щ Е

по процедура за защита на дисертационен труд на тема
**„Тракийските земи и юридическите текстове на Римската империя
(212–249 г. сл. Хр.“**

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
от редовния докторант **Людмила Желева Чакърва-Присоева**

Научна област **2. Хуманитарни науки**
Професионално направление **2.2. История и археология**
Научен ръководител: **проф. дин Диляна Ботева-Боянова**

Становището е изготвено от:

проф. д-р Петър Неделчев Делев, ИФ СУ (пенсионер)
член на научното жури съгласно заповед РД–38–179/27.03.2025 г.

Представеният на научното жури дисертационен труд на Людмила Желева Чакърва-Присоева на тема „Тракийските земи и юридическите текстове на Римската империя (212–249 г. сл. Хр.“ се състои от увод, четири глави, заключение, списък на използваната литература и четири приложения, общо 299 номерирани страници текст. Темата на изследването е значима и относително слабо проучена, позволявайки в дисертацията да се реализират съществени научни приноси. Обособяването на изследвания период между издаването на Антониновата конституция на император Каракала в 212 г. и края на управлението на Филип Араб в 249 г. изглежда достатъчно обосновано с изтъкнатия в увода аргумент, че това е епоха на големи юристи, оставила значителни следи в кодифицираната през VI в. римска юридическа традиция. Като пропуск следва да се оцени отсъствието на ясно разяснение на териториалния обхват на изследването: в заглавието фигурират „тракийските земи“, в увода присъстват нееднозначни формулировки като „тракийските земи в границите на Римската империя“, „провинциите на днешната българска територия“ (стр. 2) и „Тракия и Долна Мизия в днешните български земи“ (стр. 3). Римските провинциите Тракия и Долна Мизия са включвали и обширни територии, попадащи днес в Румъния, Гърция и Турция; недоминиращо тракийско население е имало и в съседните провинции Македония и Горна Мизия (малки части от които са днес в

територията на България), а в значителна степен тракийско е било и основното население на провинциите Дакия и Витиния (които пък остават изцяло извън територията на България).

Първата глава на дисертацията е озаглавена „Прилагане на римското право в тракийските земи“ и се състои от четири части: 1. История на тракийските земи до началото на III в. (стр. 17–31); 2. Римската юриспруденция през първата половина на III в. сл. Хр. (стр. 31–42); 3. Прилагане на римското материално и процесуално право в тракийските земи (стр. 42–67); и 4. Юридически текстове в епиграфските паметници (стр. 68–98). На първите три части може да се припише встъпителен характер (спрямо същинското изследване по темата в следващите три глави), но присъствието тук на раздела с коментар на пет антични надписа с отношение към темата, чиито оригинален текст е приведен на стр. 281–295 в Приложение II, буди недоумение; три от тях са от времето на Септимий Север, един – от самостоятелното управление на Каракала, и един – от принципата на Гордиан III. По-логично би било анализът на тези надписи да попадне в следващите глави (първите четири в глава 2, където има и обособен раздел за наследството на Септимий Север, а последният – в глава 4. В края на тази част под № 6 е приведен и един общ текст за военните дипломи и тяхното значение като юридически документи, както общо в Римската империя (стр. 90–94), така и специално в Долна Мизия и Тракия (стр. 94–98); последният текст е лишен от конкретност (две бележки на стр. 94 съдържат препратки към публикувани дипломи от двете провинции от разглеждания период, но липсва анализ на конкретните дипломи, текстът на които – за разлика от разглежданите по-горе надписи – изобщо не е предаден в дисертацията). Коментарът на дисертанта тук е базиран основно на книгата на Илиан Боянов за римските ветерани в Долна Мизия и Тракия от 2008 г. (надлежно цитирана), която обаче разглежда военните дипломи заедно с каменните надписи, съдържащи данни за ветерани – неслучайно и Людмила Чакърва споменава тук по-често „епиграфски паметници“, а не дипломи.

Следващите три глави обхващат основната и по съдържание, и като обем (общо 149 стр.) част на дисертационния труд. Те са обособени на хронологически принцип, като изследваният период е разделен на три части. Глава 2 (стр. 99–160) е озаглавена „Самостоятелно управление на Каракала и годината след неговото убийство (212–218 г. сл. Хр.)“, което съответства на заявения в увода хронологически обхват (с Антониновата конституция като начало), но съдържа логично противоречие, доколкото самостоятелното управление на Каракала започва още през февруари 211 г. Доколкото основните хронологически деления в тези три глави на дисертацията са базирани на управлението на съвременните римски императори, от Каракала

до Филип Араб, по-логично ми се струва и началото на изследвания период, и това на глава 2 да бъде обвързано с идването на власт на Каракала и съответно поставено в 211 г. В заглавието на тази глава би било по-удачно също фразата „годината след неговото убийство“ да се замени с „узурпацията на Макрин“ или друга подобна формула. Третата глава е озаглавена „Късни Севери (218–235 г. сл. Хр.)“ и е посветена на периода на управление на Елагабал и Север Александър (стр. 161–197). Четвъртата е посветена на „Войнишките императори в периода 235–249 г. сл. Хр.“, тоест на принципатите на Максимин Тракиец (235–238 г.), на ефемерните императори от 238 г. Гордиан I и Гордиан II, следвани от Пупиен и Балбин, на Гордиан III (238–244 г.) и на Филип Араб (244–249 г.). Освен представянето на основните политически събития и характерните черти на политиката на всеки от тях, в тези глави е обърнато основно внимание на законодателната им дейност. Значително място във втората глава основателно е отделено за анализ на характера и историческото въздействие на Антониновата конституция на Каракала от 212 г. Специално внимание е отделено на запазените в *Corpus Iuris Civilis* императорски рескрипти, имащи пряко или косвено отношение към тракийските провинции; те не са многобройни и от някои от императорите изобщо няма запазени такива (макар и да се предполага, че е възможно да са съществували). Запазените примери са приведени в оригинал в приложения III (пасажите от *Codex Iustinianus*, стр. 296–298) и IV (два пасажа от *Digesta*, стр. 299). Анализът на тази материя в дисертацията е осъществен задълбочено и от малобройните конкретни извори е извлечена максимална информация, удачно вписана в известното за историческото развитие и на империята като цяло, и на нейните балкански и в частност тракийски провинции в съответните периоди.

В краткото заключение на стр. 248–256 са обобщени основните изведени в текста на дисертацията констатации за характера, ролята и еволюцията на римското право през първата половина на трети век, за преплитането на общоимперските (и традиционни римски) юридически норми и практики с местните традиции в провинциите, за тенденциите към правна универсализация след издаването на Антониновата конституция, както и за мястото на тракийските провинции и техните едва доловими местни специфики в тази мащабна обща еволюция на практическата римска юриспруденция.

Поместеният на стр. 257–279 списък на издания на антични извори и на модерна литература е обширен и включените в него заглавия са действително използвани и надлежно цитирани в дисертацията.

Като цяло дисертационният труд на Людмила Чакърова оставя определено положителни впечатления. Той показва задълбочено навлизане в

една сложна материя (доколкото е гранична между история и право и изисква значителни специални познания и езикови умения). Първо по рода си изследване върху тази тема, дисертацията съдържа съществени приноси и във формулирането на много от разгледаните проблеми, и в тяхното изясняване във възможната на базата на оскъдните налични извори степен. Тя не е лишена и от известни недостатъци, например в недостатъчно стегнатия и изчистен стил на изложение или в някои структурни неудачи. Не липсват и допуснати дребни грешки и неточности: например на стр. 6 “The Law Roman Library” вместо “The Roman Law Library”; пак там “Coccianus” вместо “Cocceianus”; на стр. 97 „когноним“ вместо „когномен“, на стр. 158 “Varias” вместо “Varius” в разгърнатото име на Елагабал (в което е пропуснат преноменът “Sextus”). На стр. 17 в бел. 3 се твърди, че доведеният в Рим в 19 г. сапейски цар Раскупорис бил съден от императора (Тиберий) като най-висша инстанция – но и у цитирания автор (David Braund), а и в основния извор (Тас. *Ann.* 2.67) изрично се споменава съдебен процес пред сената, на който вдовицата на убития племенник Котис, Антония Трифена, лично изобличила убиеца. Стр. 77 съдържа неточното твърдение, че Augusta Traiana била разположена на Диагоналния път (който е минавал през градската територия, но доста далече от самия град). Тези и други подобни недостатъци не са в състояние да развалят отбелязаното вече положително общо впечатление. Дисертацията на Людмила Чакърова убедително представя автора си като качествен и добре подготвен изследовател, напълно отговарящ на изискванията за докторска степен. Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертацията. Кандидатът покрива и всички други законови изисквания, включително по отношение на налични публикации по темата на дисертацията. В дисертацията няма следи от плагиатство.

На базата на тези заключения мога убедено да дам гласа си за присъждане на Людмила Желева Чакърова-Присоева на образователната и научна степен „доктор“.

София, 15 юни 2025 г.

Автор на становището:

(проф. Петър Делев)